

ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ : ਕੀ ਖੋਇਆ ਕੀ ਪਾਇਆ

— ਹਰਪਾਠ ਸਿੰਘ ਪੰਨ੍ਹ *

ਸੰਮੇਲਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਬੇਨਾ ਸੀ ਕਿ ਖਾਉ ਪੀਉ ਵਿਹਲਕ ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਆ ਕਈ।
ਮੈਂ ਚੌਕਿਆ — ਵਿਘਨਪਾਉ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਕਸ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿਣ
ਲਗੇ — ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ, ਮਲਕਫਤੀ ਕਰੀਏ। ਮੈਂ ਠਾਢਾਰੀ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੰਮੇਲਨ
ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ। ਉਹ ਬੇਠੇ — ਇੰਨੀ ਕਾਹਲੀ ਠੀਕ ਲਾਗੀ। ਫੁੱਲ
ਦਿਨ ਬੀਤਣ ਲੱਗੇ। ਜਦ ਕਰਦ ਰੁਬਾਰ ਬੈਠ ਜਾਏਗਾ ਤਦ ਕੰਭੀਰਤਾ ਠਾਠ ਪੁੱਦਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
ਕਰਕੇ ਦੱਸੀ ਕੀ ਖੋਇਆ ਕੀ ਪਾਇਆ। ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਦੀ ਕਲਮ ਝਰੀਟ ਸਤਹੀ ਕੰਰਸ਼ੀਜੀਦਾ
ਸੂਚਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਠਾਠ ਸਹਿਮਤ ਠਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਭੀਰਤਾ ਬੇਸ਼ੁਆਦੀ ਭਾਰੀ ਜਿਹੀ
ਨੋਟੀ ਢਲਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਚਾਨਕਸ਼ਰ ਅਤੇ ਮੋਮਿਨ ਕੰਭੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਬਾਹਰਾਹ ਲਾਗੀ।
ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਦੇ ਦੂਰਨ ਵਾਠੀ ਵਿੱਚੀ ਟੇਢੀ ਪਰਫੰਡੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਤੇ ਰਮਣੀਕ
ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੰਭੀਰਤਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਯਾਰੀਡ: ਰੇਠ ਰੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ
ਨਾਕਸ਼ੈਨ ਨੂੰ ਨਾਠ ਠਿਕਾ। ਉਸ ਨਾਠ ਦਿਨ ਲੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਮਿ੍ਰਸਰ ਦੀ ਟਿਕਟ ਮੰਗੀ ਤਾਂ
ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ - ਬੰਮਿ੍ਰਸਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਠੀਆਂ ਸਭ ਰੱਡੀਆਂ ਬੰਦ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ।
ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਆਖੀ ਆਖੀ ਪ੍ਰੀਮੀ। ਮੈਂ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਇੰਚਾਰਜ ਨੇ ਕਿਹਾ
ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ - ਰੱਡੀਆਂ ਬੰਦ ਹਨ। ਬਰਸਾਤ ਲੰਘ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਹੜ੍ਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਰਿਖਾ
ਉਹੋ, ਖਿਯਾਨ ਆਇਆ ਸੰਕਤਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ। ਬੰਮਿ੍ਰਸਰ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਨੂੰ
ਥਾਂ ਠਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਸੋਚਣਾ
ਮੇਰਾ ਕਰੜ ਹੈ। ਬਸ, ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਰੱਡੀਆਂ ਰੋਕ
ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਰਵਾਢੀ ਦੱਸ ਰਿਖਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਇਸ
ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਫੁੱਲ ਸਬੂਤ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾ ਇਹ
ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾ ਉਠੇ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੀ ਕੰਠ ਲਾਗੀ ਸੁਣਦੀ। ਸਿੱਖ ਕਿਹੜਾ ਮੇਰੀ
ਕੰਠ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਠ ਨੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੌਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਉਣ
ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ - ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਆਏ ਤੇ ਕੰਠ ਖੁਕਾਏ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਆਈ
ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੋਟੀ ਹੋਰ ਚਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

* ਰੀਡਰ, ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਹਰੁ ਨਹੀਂ ਸੀ: ਬੰਮਿਊਸਰ ਪੁੱਜਿਆ। ਕਿਧਰੇ ਭੀੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ ਠੇਕ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਚਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੰਨੇ ਕੁ ਤਾਂ ਆਮ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਘਾਟਨ ਵਾਨਾ ਦਿਨ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਘੱਟ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦੇਸਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫੇਲ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਆ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ-ਪੰਦਰਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਇੰਤਜਾਮ ਘਰ ਘਰ ਕਰੀਂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਸਰਾਵਾਂ, ਸਕੂਲ, ਕਾਨਜ਼, ਹੋਟਲ, ਪਬਲਿਕ ਬਾਵਾਂ ਸਭ ਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਸੰਕਤ ਨਹੀਂ ਆਈ ਆ। ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸਰਕਾਰ ਖਰਚਾਸ਼ੁਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਬਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਹੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਰੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਟ ਸਰਕਾਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅੰਬਲੀ ਤੇੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਾੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਵਾਂਚ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸੋ ਜੇ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂਗਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁੱਛ ਠੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਦਲ ਕੋਰਹਾਜ਼ਰ: ਖਾਰੰਡ ਦਾ ਦਿਨ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਚਟਕਾਰੇ ਨਾ ਠਾ ਕੇ ਲਿਖਣੇ ਹੀ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਨ - ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਾਨਾ ਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਾਫਸੈਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬਾਦਲ ਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਕੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ — ਹਾਜ਼ਰੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਇੰਨੀ ਕੁ ਸੰਕਤ ਦੇ ਚਰਚਨ ਕਰਨੇ ਵੱਡੇ ਠੀਫਰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - ਪਰ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਟਰੱਕ ਆ ਉਤਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਖੁਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਨਾਫਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਬਾਦਲ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਟਰੱਕ ਲਾਠੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਆਵੇ ਤੇ ਕਰੰਡਿਟ ਨੇ ਜਾਵੇਗਾ ਟੋਹੜਾ। ਬਾਦਲ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਰੇ? ਮੈਨੂੰ ਨਾਫਸੈਨ ਦੀ ਦਲੀਲ ਜਚੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਚਰੂਰ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਕਿਧਰੇ ਜੂਰ ਪੰਜਾਬੇ ਬਾਹਰ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਰੂਰੀ ਕੰਮ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ - ਉਹ ਕਰੰਡਿਟ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਨਾਫਸੈਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ - ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵਕਤ ਬੰਮਿਊਸਰ ਦੀ ਸੰਟਰਨ ਜੇਕੁ ਦੇ ਨਕਦੀਕ ਪੈਰਬਾਦ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਅਕਾਠੀ ਵਰਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸ ਵੀ ਨਾਫਸੈਨ ਦੀ ਕੱਲ ਮੇਰੇ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਖਾਹਮਖਾਹ ਕਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਨਾ, ਥੋਂਕ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਨ ਦਿਮਾਗ ਸਾਫ਼, ਲਿਖਮਲ ਤੇ ਸਵੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਠੀਕਰਾਂ ਉਤੇ ਥੋਂਕ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਭਾਵੇਂ ਮਰਵਾ ਦੇਣ। ਨਾਗਸੈਨ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਹੀਰੋ-ਵਰਸਿਧ ਆਂਡੀ ਲਾਹੀਂ ਲੱਗੀ ਤੇ ਕਿਹਾ - ਧਰਮ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹੋ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।

ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ: ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ, ਕੁੱਝ ਗੋਡੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੈਲਰ ਨਾਈ ਖਣੇਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਇੰਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਰੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦਫਾ ਬੁਤਾਲੀ ਤੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਨਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕਰੇਗੀ। ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਰੋਕਣ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੇਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਿੱਖ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਖਾੜਕੂ ਫਿਰ ਪੁਰਾਣੇ ਕੰਮੀ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਪੁੱਛਣ ਉਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ - ਇਹ ਤਿਵਾੜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਹੈ ਤੇ ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਜਥਾ ਠੈ ਕੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਥਾ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਨਾਠ ਨਾਠ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਬੈਲੇ ਸੇ ਨਿਹਾਨ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੋਕਾਰੇ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰਾਮਠੀਠਾ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਦਰਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆਉਣ ਲਗਦੀ ਸਦੇਜ ਉਤਰਾ ਬੰਦਾ ਜੋਆਂ ਬੁਲਾਉਣ ਲਗਦਾ - ਬੇਲ ਸੀਆਪਤਿ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕੀ ਜੈ। ਬੇਲ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ। ਬੇਲ ਗੁਰਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ। ਜੇਕੋਕ ਚੰਜ ਨਾਠ ਜੋਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਦਾ - ਲਊ ਫਿਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋਕਾਰਾ ਛੱਡਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ - ਬੈਲੇ ਸੇ ਨਿਹਾਨ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ। ਠੇਕ ਹੋਸਦੇ ਤੇ ਜੋਕਾਰੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ। ਜੋਆਂ ਵਿਚ ਜੋਕਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅਜੀਬ ਲਗਦਾ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਟੋਪੀਆਂ ਅਤੇ ਖੰਡਰਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ਜੋਕਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬੁਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਰਾੜ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਸੰਘਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਦੇਜ ਤੋਂ ਬੋਲਿਆ, ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸਰਵਉੱਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਮੰਨਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾਗਸੈਨ ਬੋਲਿਆ - ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂਸਟਾਰ ਤੋਂ ਬੜੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਸ੍ਰੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ। ਵੇ ਤੇ ਸੰਤ ਹਨ, ਧਰਮ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਆਂਡੀ ਸ਼ਾਤ ਹਨ।" ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਮੇਰਾ

ਪ੍ਰਭ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭੰਗ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਕਾਕਰਸੀ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਠਕਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ: ਰਿਹਾਇਸ਼ ਠੱਕ ਲਈ। ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਬੰਦਰ ਠੀਕ ਠੱਕ ਤਾਂ ਤਕੜੀ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਹੋਇਆ। ਜਮ ਕੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਿੱਖ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਘੋੜੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦੀ ਦੇਰ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੜਕ ਤੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਿਪਾਹੀ ਇਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਠੱਕ ਚੌਕੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰਕੇ ਖੜੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਪੁਲਸ ਵਾਲਾ ਤਲਾਸ਼ੀ ਨਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਮਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਖਬਰ ਆਈ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗਲਤ ਐਂਗ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਧਾਤਰੂ ਭੁਜਕਦਾ - ਛਾਠ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਸਿਪਾਹੀ ਕਿੰਨੇ ਪੁਰਕਾਰ ਲੰਦੇ। ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਹਰਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕੇ.ਪੀ. ਐਸ. ਗਿੱਲ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਹਾਤੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਹੀ ਨਾਮੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਹੀ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ। ਸੋ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਲਈ ਸਿਪਾਹੀ ਐਂਡੀ ਵਧਿਆ। ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬਿਜਲੀ-ਚਿਮਟਾ ਠਾਇਆ ਤਾਂ ਟੀਂ ਟੀਂ ਕੀਤੀ। ਚਾਬੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਲੱਕ ਦੇ ਖੰਭੇ ਪਾਸੇ ਚਿਮਟਾ ਫੇਰਿਆ ਤਾਂ ਟੀਂ ਟੀਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਇੱਧਰ ਕੀ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਠਾਠ ਖਲੋਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿਰਪਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ਯਾਰ ਜਾਣ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇ ਇਹ ਜਾਣ ਵੀ ਦੇਵੇਗਾ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ? ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਪਾਨ ਦੇ ਵੀ ਘੋਰ ਟੀਂ ਟੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਰ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਐੱਜ ਕੌਲੂ ਖਾੜਕੂ ਚਮੜੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਖੁਪ ਖੁਪੀਤੇ ਹੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ। ਮਰ ਜਾਣ ਠਾਠੇ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਤਾਨ ਕਰਵਾਉਣੀ ਠੀਕ ਸਮਝੀ। ਦੇਰ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਚਿਮਟਾ ਆਵਾਜ਼ ਖੰਭੇ ਪਾਸੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਦ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚਿਮਟਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਖੰਭਾ ਹੱਥ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਵਲਦਾ ਹੈ

ਉਸ ਉਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘੜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਘੜੀ ਠਾਠ ਧੌਤਰ ਦਾ ਮਿਠਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਾਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਚੱਲ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਠਾਠ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕਦੀ ਚੰਡ ਸੀਕਿਉਰਟੀ ਵਿਚ ਰਹੇ ਲਗਦੇ ਹੋ।" ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, "ਸਾਰੇ ਪੇਪਰ ਪਾਸ ਕਰ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ।" ਮੈਂ ਰੱਬ ਭੀ ਉਸ ਭਲੇਮਾਨਸ ਦੀ ਚੰਦਗੀ ਲਈ ਦੁਆ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਧੋਬੀ ਦੀ ਵਿਚਿਆ: ਯਾਦ ਆਇਆ ਕੱਪੜੇ ਮੈਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਟੈਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਰੈਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਾਠਕੀਸ ਵਿਚ ਧੁੰਹ ਦਿਖਾਉਣ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਧੋਬੀ ਦੀ ਰਿਹੜੀ ਲੱਭ ਲਈ। ਉਹ ਪੁਠੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਰੈਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਾ ਘੰਟਾ ਰੁਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਰੁਕਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਦੋ ਕੱਪੜੇ ਪਰੈਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਦੇ ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - ਨਾ ਭਾਈ। ਰੁਪਿਆ ਕੱਪੜਾ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ - ਦੇਖੋ ਧੂਬ ਅਕਾਠੀ ਦਲ ਵਾਲੇ ਹੁਣੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਹਿਸਾਸ ਦੇ ਕੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਗਲਤ ਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਲਾਹੀਂ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ। ਫਿਰ ਧੋਬੀ ਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ - ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਸ਼ੁਰਾ ਨਾ ਮਠਾਣਾ ਰੋਟ ਰੁਪਿਆ ਕੱਪੜਾ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਲਾਹੀਂ ਪੁਠੀਸ ਵਾਲੇ ਮੁਫਤ ਪਰੈਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁੱਗਣੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹੀ ਪੈਣਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - ਪੁਠੀਸ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਦਿਖਾਵਾਂ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਜੀ ਪੁਠੀਸ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਠੀਸ ਦੀ ਏਨੀ ਭਰਤੀ ਦੀ ਧੋਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟੈਕ ਲਾਹੀਂ। ਜਿੰਨੇ ਇਥੇ ਅਕਾਠੀ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨੀ ਪੁਠੀਸ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸੈਲੇਬੇਨਿਤਸਿਨ ਦਾ ਕਥਨ ਯਾਦ ਆਇਆ - "ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਧਿਆ ਕੁਹਾੜੇ ਦੇ ਦਸਤੇ ਲਈ ਲਕੜੀ ਵੀ ਵਧਦੀ ਗਈ।" ਸੋ ਕੁਹਾੜੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨਮਿੱਕ ਮੈਂ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੋਰ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ ਧੋਬੀ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁਡਾਈ।

ਬੱਠੂਆਣੇ ਦਾ ਮਿਲਣਾ : ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀ ਫੋਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬੱਠੂਆਣਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੁੱਛਿਆ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ? ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਬਦਇੰਦਾਮੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਿਵਿਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬਦ-ਇੰਦਾਮੀ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ। ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਾਹੀਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਮੈਟਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਹੈ? ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਤੇਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੇਜਿਆ?

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ: ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕੋ ਵਕਤ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸੈਮੀਨਾਰ ਚਲਦੇ - ਤਿੰਨ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿੰਨ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਦ। ਬਾਨਦਾਰ ਹਾਲ ਬੁੱਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਸਦਾ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਨ ਕਰੇ ਉਧਰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਣ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਲਭਰ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਭਾਈ ਠਾਠੇ ਅਤੇ ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਬਾਬਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਚੱਕੀਆਂ ਪੀਸਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲੋਂ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ; ਗਾਧੀ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਠਾਠੇ ਵਿਠਾ ਰੁਝਤ। ਖਾਨੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਜੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵੱਡੇ ਹਾਲ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਵਿਧਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਹੈ, ਸਕੂਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂੰ ਛਿੜ ਉਹ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ।

ਨਾਨ ਵਾਨੀ ਕੁਰਸੀ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗ ਲਾਗੂੰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੋਜ ਵੀ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਝੁਕੀ ਹੈ ਪੁਲੀਸ ਵੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਦੇਖ ਕੇ ਇਥੇ ਆਲੰਦ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਿੱਖਿਆ: ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਸਤਿਆ ਪਾਸੋਂ ਟਾਰਚਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਨਾਭ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ ਇੱਕ ਬੈਠਾ ਉੱਚੀ ਦੇ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਸੁਣਾਈ ਲਾਗੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਅਗਲੀ ਸੀਟ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਲੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਆ ਜਾ। ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਸੀਟ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਚਲ ਪਿਆ - ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਦੁਖਿਆਰੇ ਵੀ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਾਗਮੇਨ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਸਿੱਖ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਸਭ ਜਿਉਂਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਰਛਿਤ ਹੋਇਆ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੈਠਾ ਛੱਡਿਆ।

ਕਾਢੀ ਲੂ ਪੁਰੀਮਦ: ਇਕ ਵਾਰਕ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਠੀਕ ਲਾਗੂੰ ਹੋਈ। ਐਤ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਾਢੀ ਲੂ ਪੁਰੀਮਦ ਦੇ ਜੰਗਨਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਾਇਆ।

ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗਦੀ ਤਾਂ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਆਪਣੀ ਠਕੜੀ ਨਾਲ ਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ ਹੱਠਾ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਹੱਠਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹਾਂ। ਹੱਥ ਵਿਚ ਨੇੜਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਘੇੜੇ ਨੂੰ ਦੁਕਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਛੁਡਣ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਾਡੀ ਨਮਾਜ਼ ਚੀਖਾਂ, ਚਿਲਾਹਟਾਂ ਤੇ ਫੁਰਨਾਹਟਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਈ ਸਵੇਰ ਦੀ ਛੱਠ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਫ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਅਸੀਂ ਭਠੇਮਾਣਸਾਂ ਵਾਂਗ ਅਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਾਂ? ਇਹੋ ਫੁਰਨਾਹਟਾਂ ਫ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜਦੋਂ ਫਿਰ ਹੱਠਾ ਹੁੰਦਾ।

ਮੈਂ ਹੱਥ ਘੋਰੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ - ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਰੰਭ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਆਰੰਭ ਠੀਕ ਕਰੀਂ। ਮੈਂ ਨਾਗਸੈਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਬੈਂਚੀਆਂ ਸੰਮੀਠਾਰ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਿਖਾੜੀਆਂ ਕਈਆਂ? ਉਸ ਕਿਹਾ - ਖਾਲੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ - ਪਰ ਕੇਵਲ ਕੁਰਸੀਆਂ ਹੀ ਕਿਉਂ? ਮੁੰਡੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਿਠਾਏ? ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਘੱਟ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਪਥਰਾਊ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੋ: ਸੰਮੀਠਾਰਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ ਦੇਖਕੇ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਨਾਗਸੈਨ ਈਜ਼ੇਕ ਕੇ ਆਖਦਾ - ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੋ। ਇੰਨਾ ਉੱਚਾ ਨਾ ਚੜ੍ਹੋ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਆਉ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰੋ। ਮੇਰਾ ਚਿਮਾਕ ਛੁੱਲ੍ਹ ਟਿਕਾਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁਠਾਕਾਤ ਯਾਦ ਆਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਛੁੱਲ੍ਹ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਸਲਾਹ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਹ 1986 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜਪੁਰਾ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਪੈਦਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਅਚਾਨਕ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕਾਫ਼ਲਾ ਮੇਰੇ ਠਾਗੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕਿਆ। ਕਮਾਂਡੋ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਖਿਲਤ ਕਏ। ਮੈਂ ਡਰ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਇਹ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੈਨਾ ਲਾਹੌਰੀ। ਗਾਵਾਂ ਮੱਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਮਾਂਡੋਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੀਆਂ ਲਾਹੌਰੀ ਪਰ ਮੁੱਖ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਕਵਾਸੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਫ਼ੈਮਲੀ ਕਮੇਟੀ, ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ। ਉਹੋ - ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਈਕਾਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਅਸਰ ਲਾਹੌਰੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ

ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਘੱਟੇ ਘੱਟ ਜਾਨ ਬਚ ਰਹੇਗੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਪੁਲੀਸ ਮੇਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਘੇਰ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ।

ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹਾਠ ਪੁੱਛ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ - ਕੀ ਗੱਲ, ਕਦੀ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ - "ਜੀ ਹੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਠੀਕ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।" ਉਹ ਫਿਰ ਬੈਠੇ - ਕਹੀਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੀ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋਈ? ਉਂਜ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - ਜੀ ਅਜੇ ਦਿਲ ਕਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਮਨ ਕਰੇਗਾ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਅਜੇ ਕਹੀਂ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ - "ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀਦਾ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਸ਼ੀਦਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਦ ਨਾਲ ਵੀ ਕਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਦੇਖਕੇ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਖ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਚੂੜੀ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰ। ਜਿਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਂ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਫੁ ਮਾੜਾ ਹਾਂ। ਕਦੀ ਦੇਖੀਂ ਜ਼ਰੂਰ।" ਮੈਂ ਧੜ੍ਹ ਤਾਰੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਨ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਸੋਚਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸਾਂ ਕਿ ਯਾਦ ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਅਦੀ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਅਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਕਹਾਣੀ: ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਅਦੀ ਨੂੰ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ - "ਸਾਅਦੀ ਤੂੰ ਫਟੇ ਹਾਠ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਵਿਦਵਾਨਾ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ। ਤੂੰ ਕੰਗਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਛੱਡ। ਇੱਥੇ ਆ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨਾਠ ਰਹਿ।" ਸਾਅਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਸਠਾਮਤ ਰਹੇ - ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਕਰੀਬ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ, ਮੇਰੀ ਕੁੱਠ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ। ਪਰ ਕੁੱਠ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅੱਗੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।" ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ - "ਸਾਅਦੀ ਗੱਲ ਹਵਾ ਵਿਚ ਨਾ ਉਡਾ - ਰਤਾ ਢੇਲੀ ਔਡ ਮੈਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਦੋਲਤਾਂ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਤੇਰੀ ਢੇਲੀ ਵਿਚ ਪਾਵਾਂਗਾ।" ਸਾਅਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ - "ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਕਹੀਂ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਢੇਲੀ ਵੀ ਔਡ ਲੈਂਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੰਗਾ ਹਾਂ ਤੇ ਢੇਲੀਆਂ ਔਡਣ ਦਾ ਸਿਠਸਿਠਾ ਹੀ ਮੁਕਾ ਬੈਠਾ ਹਾਂ।"

ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - ਮੈਂ ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਅਦੀ ਕਹੀਂ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਹੀਂ ਹੋ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ: ਐਸ. ਐਸ. ਜੌਹਲ ਨੇ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ, ਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਣ ਹ. ਕ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਸੀ। ਐਦਾਇਆਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਐਕੜਿਆਂ ਨੇ ਠੇ ਲਿਆ। ਸ.ਸ.ਜੌਹਲ, ਹ.ਕ.ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਦਲ, ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰਫਵੇਅਰ ਉਸਾਰਿਆ। ਜੌਹਲ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਕਿਸਾਨੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉਤੇ ਖਲੋਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਚਾਰ ਪੰਜੇ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਏਕੜ ਔਹ ਏਕੜ ਹੋਰ ਚਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਉਸਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਠੰਡਸੀਲੀ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਫ਼ਲਿਸ਼ਟ ਦੀਆਂ ਪੁਕੀਆਂ ਨਾ ਖੁਆਉ। ਇਹ ਪੁਕੀਆਂ ਬਿਰਲਿਆਂ, ਟਾਟਿਆਂ ਅਤੇ ਰਿਠਾਇੰਸ ਕੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ। ਕੁੱਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਹੱਦਾਂ ਨਾਉ। ਕੇਵਲ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪੈ ਸਾਠਾਨਾ ਰੋਹੜ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਹਨ।

ਹ.ਕ.ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੇਪਰ ਚਾਰਟਾਂ ਅਤੇ ਐਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ - "ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕਿੱਤ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਰਗੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਪੀਣਾ ਪਾਪ ਜਾਣਿਆ। ਫਲਸਰੂਪ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਓੜਕਾਂ ਦੀ ਮਿਲਕਤ ਮੁਝੋਂਕਰ ਕਰਕੇ ਮਾਰੂਥਣਾਂ ਵਿਚ ਬਾਗ਼ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ/ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਮਾਨਕ ਬਣੇ। ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਠਾਠ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ, ਦੌਦਾ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਥਕਿ ਪਾਹਿ, ਪਰ ਬੇਮੁਮਾਰ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਮਾਨਕ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਬਣਨ।" ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ - "ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਮ. ਫਰੈਡਰਿਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਨੋਬਲ ਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ - ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਲੱਭਿਆ? ਇਸ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਹਾਂ। ਭਾਰਤ-ਦੇਸ਼, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੀਜ਼ ਉਤੇ ਦੇ ਦਿਉ। ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਬਾਦਲ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਜਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਕਿ ਕੁਰਸੀ ਮੇਰੀ: ਉੱਪਰ ਦੋ ਗੰਭੀਰ ਬੌਧਿਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਵਧੇਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਉਹ ਅਕਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਕੋਈ ਕੁਰਸੀ ਖਾਣੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫਟਾਫਟ ਉਠ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਵੱਠ ਦੇਂਦੇ। ਜੌਹਲ ਉਦਘਾਟਨੀ ਭਾਸ਼ਣ ਲਈ ਉਠੇ ਤਾਂ ਇਕ ਜਥੇਦਾਰ ਪਠਾਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਾ। ਭਾਸ਼ਣ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਜੌਹਲ ਲਈ ਬੈਠਣਯੋਗ ਥਾਂ ਲਾਹੀਂ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਉਥੇ ਇਹ ਸਲੂਕ ਹੋਇਆ। ਤਮੀਜ਼, ਸਲੀਕਾ, ਇਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲਾਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਫ਼ਰਸਤ ਵਧੇਰੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਲਾਹੀਂ ਹੈ। ਰੋਟੀ ਖਾਏ ਮਰਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਭਾਈ ਦੇਖ ਕੇ ਖਾਹ। ਦਾਨ ਭੇਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਰਾਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਸਾਰੇ ਵੱਠ ਸਭ ਭੋਹਣ ਭੋਹਣ ਕੇ ਹੀ ਖਾਏ ਹਨ।

ਕੀਟਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ: ਅਗਲੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਹ ਸੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੈਮੀਨਾਰ: ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਠਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ - ਕੋਈ ਜਣਾ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦਏ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ। ਲਾਕ ਕਰੇ ਸੁਆਹ।" ਵਾਹਵਾ। ਮਨ ਖਿੜ ਗਿਆ। ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਧੰਨ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕੀੜੇ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਤੋੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਦਾਠੇ ਬੀਠੇ ਬਣਦੇ। ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ ਹਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕੀੜੇ ਦੀ ਜੂਨ ਹੀ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤਖਤ ਉਤੇ ਬੈਠਕੇ ਵੀ ਕੀੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨੋ ਮਹਾਰਾਜ। ਹਜ਼ੂਰ ਹੁਣ ਇਉਂ ਕਰੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਬਖਸ਼ੋ। ਨੇਕੀ ਦਾ ਨਾਸ ਲਾਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਠੇ ਠੋਕ, ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਹੀ ਹੱਕਦਾਰ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਵਾਰਸ ਫਟੇ-ਵਸਤਰ ਸੰਦੇਹਾਨ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰ ਹੇ ਨੀਠੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਬਾਹਸਵਾਰ।

ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਤੇਰਾ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੌਜੀ ਨਾਫ਼ਰ ਹੈ, ਚੋਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਬੰਦੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਬੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੀਰ ਖੁਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਗਸੈਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- ਤੂੰ ਨਾਸਤਕ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਲਿਵ ਲਾਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਤੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਭਰਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਹਸ ਕੇ ਕਿਹਾ - ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਤੇਰਾ, ਇਕ ਆਸਤਕ ਦਾ ਬੇੜਾ ਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਦੇਖ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਕਲਕੀਆ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤਾਜ ਅਤੇ ਤਖਤ ਭੈ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ: ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਮੀਨਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਸੀ। ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜਭਾਗ ਤਾਂ ਲਾਗੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਏਗਾ ਕਿਤੇ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ - "ਨਾਗਸੈਨ ਸਿੱਖ ਘੋਰ ਐਧਕਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।" ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਇਸ ਘੱਟ ਸਿੱਖੀ ਹੀ ਫਾਇਦੇਦਾਰ ਹੈ।"

10 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਲਾਗੇ। ਸੀਕਿਉਰਟੀ ਸਟਾਫ ਪੂਰੀ ਬਾਨੇਕੋਰ ਨਾਠ ਤੇਠਾਤ ਸੀ। ਬੰਬ ਬੈਲਟਾਂ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਹੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕੈਬਕਤਾਂ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਵਾਰ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬੈਲਟਾਂ ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਬਾਜਾਰੋਂ। ਉਏ ਤੁਹਾਡਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ਬੈਤਾਨੇ। ਮੇਰੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗੱਠ ਸੁਲਕੇ। ਚੱਠੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਬੈਲਟ ਬੰਬ ਚਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਾ ਲੱਭੇ। ਸਰੀਰ ਤੁਕੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੋਰ ਉਹ ਹੋਰੀ ਦਾ ਪਾਠ ਆਖ ਪੁਰਾਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ - ਗਾਤੀ ਦੀ ਰਾਧ ਦੇ ਰੱਛਾ। ਮੈਂ ਨਾਗਸੈਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਜੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੱਡੀ ਪਾਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਠ ਬੇੜਾ ਲੱਕ ਹੀ ਲੋਹ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦਾ ਮੇਰੀ ਬੈਲਟ ਤਾਂ ਲਾਗੀ ਸਜਾਈ ਕਿਰ ਰਿਹਾ? ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਅਜਿਹੀ ਮੁਖਤਾ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਜੇ ਸਵਿੱਚ ਉਤੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਿਆ ਫੇਰ? ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ - ਸਿਵਾਇ ਹੱਥ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਚਾ ਲਾਗੀ ਮੈਨੂੰ ਸਕਦਾ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਛਵਾਝ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਜਲਤਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਛਵਾਝ ਪ੍ਰਗਟ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।

ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਪੇਪਰ ਲਿਖ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਹਾਲ ਵਿਚ 20 ਆਦਮੀ ਸਨ ਸਮੇਤ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ ਅਤੇ ਪਰਸ ਦੇ। ਕਿਰ ਵੀ ਸਮਝੀ ਉਸਨੇ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਕਹੀ। ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਲਕੱਤਾ ਪਰੰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਟ ਲਿਖਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰੇ 15 ਮਿੰਟ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਕਲਕੱਤਾ ਦੀ

ਪ੍ਰੋਸਨੇਟ-ਡਿਕਟੇਸ਼ਨ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੰਦੇ ਦੀ ਵੀ ਸੁਰ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਸੁਰ ਹੁੰਦੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਬੈਕਗਰਾਊਂਡ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਕ ਵੀ ਆਧੁਨਿਕ ਰੰਗਮੰਚ ਦੇ ਨੇਮ ਨਿਭਾਏ ਗਏ ਲਗਦੇ। ਫਿਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, ਹਰਸਿਮਰਿਠ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਪਟਿਆਲਾ ਬੈਠੇ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਐਕਟਿਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਦੀ ਸਹੀ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਉਤਰਨ ਦਾ ਅਮਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰੁਟੀਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪਸਾਰ: ਹਾਠ ਖਚਾ ਖਚ ਭਾਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਦੇਸ ਵਿਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸਰੋਤੇ ਦੇਵੇ ਆਏ। ਕੁਰਸੀਆਂ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲੱਕੀ ਲੋਕ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਅਛਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਖਾਨਾਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਸਾਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਇਕ ਕੌਮ ਹਨ ਤਾਂ ਕੌਮ ਦੇ ਨੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲੋੜ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕੱਟੇ ਸਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਸਹੀ। ਅਸੀਂ ਉਜੜ ਉਖੜ ਕੇ ਉੱਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਖਬਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ।

ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਤਾਪਕਸ਼ਤ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਦੇ ਲੋਕ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਿੱਖ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਾਰੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਾਤ ਲਾਹੀ ਪੁੱਛੀ (ਉਂਜ ਸਿੱਖ ਜਾਤਪਾਤ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਲਾਹੀ ਪੁੱਛਦੇ)।

ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ: ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਦੱਖਰਾ ਸੰਮੀਠਾਰ ਸੀ। ਇਥੇ ਵੀ ਮੰਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਲੋਕ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖਲੋ ਕੇ ਸੁਣ ਰਹੇ। ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਨੇਤਾ ਲੋੜਾ ਰਿਹਾ। ਉਦਾਸੀ, ਲਿਮਲੇ, ਸੇਵਾਪੰਥੀ, ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕਰ

ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰਹਿਤਮਰਿਆਦਾ ਸਖਤ ਹੈ। ਨੁੱਝ ਛੋਟਾ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਸਰੇ ਕਈ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਉਠਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਲਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਠਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਗਤ ਨਿਆਯੀਯ ਰਹੀ: ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਅਤਿ ਤਿੱਖਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਤੋਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਰ ਧੀਮਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ - ਕਾਕਰਾ। ਵਿਚ ਖਾਮਲ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੋਂ ਉਹ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਫਿਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਖਾਮਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਇਹ ਮਾਫ਼ਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਸਲਾ ਪੇਚੀਦਾ ਹੋਣ ਲਗਦਾ - ਸਰੋਤੇ ਰਾਹ ਨਿੱਛ ਦਿੰਦੇ। ਇੰਕ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਉਲਝ ਰਹੇ ਸਨ - ਖਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਉਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਭੂਧ ਨਿਆਯੀਯ ਵਾਂਗ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਦੀ ਤੇ ਅਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਤੰਝ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇਵੇ ਲਾਗੀਂ ਸਨ। ਸਰੋਤੇ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਟੈਕਸਟ ਵੀ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋਗੀ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਠਾਊ ਲਾਕਰ ਸਮੇਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਲਤ ਪਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਸਰੋਤਾ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜੋਗੀ ਬਾਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਵਾਰਭਾਟਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰਫ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੋਦਿਆਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਟ ਕਰਨ ਦੀ ਬਕਤੀ ਸੰਗਤ ਪਾਸ ਹੈ।

ਜੋਗੀ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ: ਆਪਣੇ ਅਸ਼ੀਰਕਨ ਗੋਰੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਬੜੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਹੀ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਕਦੀ ਕਦੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਾਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਤਾ ਉਚਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਜੋ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲਾਗੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹੱਸਕੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਕਿਹਾ - ਇਹ ਬਾਦਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਰਨਾਨਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਤਲਵੰਡੀ ਹੈ ਕੋਈ ਟੋਹੜਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ। ਮੈਂ ਗਲੇਬ ਹਾਂ। ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਲੇਬ।

ਜੇਧ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੀਰਕਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੋਗੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਕਣਾਂ ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਜਥੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ।

ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖ ਉਸ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਵੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਜੇਕੀ ਰਿਹਾ - ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਮਰੀਕਨ ਨਿਵਾਸੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ - ਤੂੰ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਉਹ ਯਤਨ ਹੈ ਜੋ ਜੇਕੀ ਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਟੁਕੜੀ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਰੁਤਬਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਜਾਵੇ - ਹਰ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਟੁਕੜੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੁਰੱਖਿਅਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਲਏ। ਉਸਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਫੀ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ ਪਰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹ ਯਹੂਦੀ ਟੁਕੜੀ ਦੇਖੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੀ ਸੀਕਿਊਰਟੀ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਉਚਕੋਟੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਫ਼ਤੀਲੀ ਟੁਕੜੀ ਹੈ।

ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੱਲਦਾ। ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੱਥਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਜਦੇ - ਉਸਨੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ - "ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਲਾਗੀ ਰਹੀ। ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੈਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸੇ ਭਿਝਟ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਭਿਝਟਤਾ ਉਤੇ ਫਖਰ ਹੈ। ਠੀਕਾ ਸਮਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਰਾਮਖੋਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕੀ ਹੁਣ ਈਸ ਲਾਗੀ ਕਰੋਗੇ? ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ ਸੋਲਜੇਨਿਤਸਿਨ ਯਾਦ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਜਲਾਵਰਤਨ ਹੋ ਕੇ 24 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖਤ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ - ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਯੇਸ਼ਤ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਇਹ ਤਾਕਤ ਨੀਕਾ ਸਮਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੋਵੇਗੀ - ਹਾਂ ਠੀਕਾ ਸਮਾਂ - ਪਰ ਸਦਾ ਲਈ ਲਾਗੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਦੇਸ਼ - ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਹ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸੁਖਾਹ ਕਈ ਲਾਗੀ ਉਤਰਿਆ ਸੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਗਿੱਲੇ ਨਿਫਾਫੇ ਵਾਂਗ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ-ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੱਕ ਲਾਗੀ ਆਈ।

ਦਿਲ ਤੇ ਪੱਥਰ: ਨਾਗਸੈਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਖੁਸ਼ ਦੇਖਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤੇਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਹਿਲੀ। ਮੈਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਵਿਦਵਾਨ ਲਾਗੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਮੈਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਅਕਲ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰ ਤੋਂ ਕੇਰਾ ਹਾਂ। ਲਗਦਾ ਹੈ ਕੋਈ

ਮੇਰੇ ਠਾਠ ਲਿਖਾਜ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਖਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ - ਠਾਗਸੈਨ ਇਹ ਧਰਮ ਸੀਮੇਲਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਲਿਖਾਜਬੇਰੀ ਦਾ ਮੈਂ ਸਨੇ ਉਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੈਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਚਿੰਤਾ ਹਾਂ- ਠੇਕ ਗੀਤਾਂ ਵਾਂਗ। ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੀ ਠੇਕ ਗੀਤ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੇ ਮੈਂ ਲੋਕਭਾਵ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਠਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਆਖਦਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲਿਖਾਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਘਟੀਆ ਸੂਚਨਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਵਧੀਆ ਹਨ। ਸੇ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਾਂਗਾ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਸਬਰ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲਵਾਂਗਾ ਕਿ ਦਿਨ ਉਤੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਪੱਥਰ ਟਿਕਾ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਠਾਠ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾਂਗਾ।

ਮੈਂ ਭਾਸ਼ਣ ਕੀਤਾ: ਰੱਬ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਮੈਂ ਆਖਦਾ - ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਅਕਲ ਵੱਡੇ ਠੀਕੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਤੰਗ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ "ਸਾਹਿਬ ਦਿਆਰ" ਅਤੇ "ਹੁਸਨ ਚਰਾਗ" ਹੈ। ਜੇ ਆਪ ਕੁੱਝ ਨਿਯਮਤ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਅਟੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਵਿਦਵਾਨ ਨਾ ਹੀ ਮਿਲੀ। ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਗਿਣਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਂ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇਖੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਸੀਮੇਲਨ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਕਾਨਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਜੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨ ਇਥੇ ਸੀਮੇਲਨ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਕਾਲਤਖਤ ਸਾਡੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਟ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦਾ ਕੋਟ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਕੋੜੇ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੈਠ ਜਾਣਿਆ। ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਰਚੀ? ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ। ਵੈਸੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚੋਂ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕੌਲ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਯੁਗਾਨੀ ਕਨਾਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਜੋੜਾ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਝਦ ਹੈ। ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਖੈਰ, ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇੰਨੀ ੧੯੭੦ ਸਤੰਬਰ '95 ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੀਮੇਲਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਤਲਖਾਹ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੁੱਲ੍ਹਾਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ

ਅਕਾਲਤਖਤ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਖੜ੍ਹੇ ਮਰਾਇਆ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਈਆਂ। ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੈਰੋਂ ਫੁੰਡੀ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੇ। 20 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਇਹ ਘਟਨਾ 21.9.95 ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਗਈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਚਰਚਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਮ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਹੱਤਕਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਦਾ ਠੇਠਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਬਾਣੀ' ਤੱਕ ਕਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਿਹਤੀ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਨੇ ਦੇ ਥੱਪੜ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁਖ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ਤਰਾਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਕਾਫ਼ਰਸੀਏ ਸਿੱਖ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤਦ ਮੈਂ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਕਿਹਾ "ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਨੀਠੇ ਦਸਤਾਰੇ, ਗਾਤਰੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾਹੜੇ, ਅਕਾਲੀ ਵਰਕਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਪੱਗ ਨਾਹ ਸਕਣ।" ਵਿਦਵਾਨ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹੇ। ਵਿਦਵਾਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਣੀ-ਫੁੰਡੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ।

ਕਹਾਣੀ: ਇਕ ਬੰਦਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦਾ ਫੁਲ ਲੋਕ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਾਮੀ ਪਰਤਦੇ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਤੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਅਜਨਬੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਅਸੀਂ ਮਛੇਰੇ ਹਾਂ ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ - ਮੈਂ ਵੀ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਕਰਾਂ? ਅਜਨਬੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਛੇਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਫੁੰਡੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਉਤੇ ਗੋਡਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ। ਫੁੰਡੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉੱਟ ਕੇ ਆਪ ਕੰਧ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਹ। ਮੱਛੀ ਫਸ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਫੁੰਡੀ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚ ਲਵੀਂ।

ਭਲੇ ਲੋਕ ਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਕੰਧ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਿਹਾ ਮਛੇਰੇ ਵਾਪਸੀ ਵੇਲੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ - "ਕਿਉਂ ਭਾਈ, ਹੋਈ ਮੱਛੀ ਫੁੰਡੀ ਵਿਚ ਆਈ? ਬੰਦੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ - "ਫੁੰਡੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੀ ਆਉਣੀ ਸੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।" ਮੈਨੂੰ ਨੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮੱਛੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਫੁੰਡੀ ਵਿਚ ਕੌਣ ਆਏਗੀ? ਕੀ ਪਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁਖ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਵੇਂ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰੱਬ ਜੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ: ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿਕਰਾਨੀ ਹੇਠ ਅਤੁੱਤੀ ਵਿਸ਼ਾਨ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ 23 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੱਲਿਆ। ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਦੀ ਨਿਕਰਾਨੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ

ਇਹ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬਾਬਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਿਨ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਬਹਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਗੁਣੀ ਸੰਜਣ ਠੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ।

ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨਹੀਂ: ਮਲਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਆਲੋਚਕ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਭੇਖ ਸੀ। ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਦੀਖਾਂ ਖਾਲਸਈ ਘਟਾਵਾਂ ਉਮਰ ਆਈਆਂ ਸਨ। 24 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ। ਸਫੇਦ ਵਸਤਰਧਾਰੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿੱਖਾਂ, ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਮਧੁਰਤਾ, ਸਵੱਛਤਾ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਦੇ ਦਰਬਨ ਹੁੰਦੇ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਤਿੱਖੀ ਚਾਲ ਚਲਦਾ ਨਿਕੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਹਰੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਫਲਾ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਪੈਦਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਟਾਪ ਹਵਾ ਵਿਚ ਤੌਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੇਵਾਪੰਥੀਏ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਿਰਮਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਦਾਸੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਓੜਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਆਈ। ਹਰ ਸੈਮੀਨਾਰ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬ੍ਰੇਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਕੁੱਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਬਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦਖਲ ਦਿੱਤੇ ਬਗੈਰ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਇਕੱਠ ਇਕ ਭਲਾ ਉਦਮ ਹੈ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬ੍ਰੇਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਭਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮਨੋਜਮੋਟ: ਦੇਸ ਵਿਦੇਸ ਦੇ ਕਈ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਉਣੇ ਰਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿੰਮੇ ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੰਮ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੀ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਪ੍ਰਤਾਪਿਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਾਠ ਭਰ ਪਹਿਲੋਂ, ਠੇਥਣ ਇਨਾਮ ਜੇਤੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣ। ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਦੋ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਸਵੇਰ ਦੇ ਆਏ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਖਾਣ ਨੂੰ ਪੈਂਦਾ। ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ - ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ। ਪਿਠਭਾਗ ਆਖ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਲੋਕ ਇੱਧਰ ਉਧਰ ਬਿਖਰ ਜਾਂਦੇ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਵਾਰ ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ

ਇਸਲਾਮੀਆ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ
ਇਸਲਾਮੀਆ ਕਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ ਬਦਲਿਤ ਜਾਮੀਆ ਰੱਖੋ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਸਿੱਖ: ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ।
ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਭਾਰਤ ਨਾਲ
ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। 1984 ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਰਬਾਰ
ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਾਬ ਕਤਲਿਆਮ ਹੋਇਆ। ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ
ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਤੋਂ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ
ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਤੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਨਾ ਸਿੱਖ ਕੁੱਝ ਵਿਚ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼
ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਫੁੱਫੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਿਖਾਉਣੀ
ਪਵੇਗੀ - ਇਹ ਸੋ ਜਾਣ ਦੀ ਘੜੀ ਕਾਂ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ: ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਯੁਨਾਨੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ
ਉਸ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਰੀ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇਣ
ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਧਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੋ ਗਿਆ। ਕੋਰੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦਾ
ਰਿਹਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁੱਤਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਰੀ ਉੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਾਗ ਕੇ ਉਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ - ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿਉ। ਕੋਰੀ
ਚੀਕਿਆ। "ਮੈਂ ਇਸ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ।" ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ -
"ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
ਉਪਰ ਕਿੱਥੇ ਅਪੀਲ ਕਰੋਗਾ? ਕੋਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਮੈਂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖਿਠਾਫ ਜਾਗੇ
ਹੋਏ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਾਗੀ ਹੋਈ ਹਕੂਮਤ ਮੇਰੀ ਅਪੀਲ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ
ਕਰੇ।"

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਲਗ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਘੜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ
ਵਿਚ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਾਗੇ। ਉੱਤੀਆਂ ਅੰਗੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ? ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ
ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਾਤਲ ਫੜੇ ਕਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਦੇਸ਼ਧੋਰੀ ਕਾਂ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ
ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਇਹ ਮੁਲਕ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ
ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੁਕਤ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਾਤ ਦਵਾਈ ਸੀ।
ਆਜਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਠਹਿਰੂ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਰਹੇ
ਸਨ, ਸਿੱਖ ਇਸ ਸੰਦਭਾਗੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਗੁਣੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ

ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੇਸ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ
ਤੇ ਭਾਰਤ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਰਤ ਹੋ ਤੇ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਭਰਤ ਅਤੇ ਕਾਇਦੇ ਆਜ਼ਮ ਹੈ। ਸਿੱਖ
ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਨੂੰ ਪਚਾ ਲਾਹੀਂ ਪਾਏ ਉਹ ਗੱਦਾਰ ਐਤਾਨੇ ਰਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਵੱਖਵਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਮੈਂ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ
ਜਾਗਰੂਕ ਦੀ ਘੜੀ ਕਦੋਂ ਆਏਗੀ? ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਲੋਕ, ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਗੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ
ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।
